

SAVONIA

ammattikorkeakoulu

Marja- ja erikoiskasvialan esiselvitys

Hankesuunnitelma

Toteutusaika: 1.1. - 31.10.2023

Savonia-ammattikorkeakoulu
PL 6, Microkatu 1 B
70201 Kuopio
Y- tunnus: 2629463-3

25.11.2022

1 HANKKEEN TIIVISTELMÄ

Maatilojen rakennemuutos jatkuu edelleen voimakkaana ja varsinkin maitotilojen määrän väheneminen on ollut entistä suurempaa. Lähes 25 % Pohjois-Savon maa- ja puutarhatiloista on lopettanut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Marja- ja erikoiskasvialan esiselvitys -hankkeessa selvitetään Pohjois-Savon tuotanto- ja markkinatilannetta marja- ja erikoiskasvien osalta. Samalla selvitetään alan nykyisten viljelijöiden ja viljelystä luopuvien tilannetta sekä tuotannosta kiinnostuneiden uusien yrittäjien mahdollisuuksia. Hankkeen tavoitteena on selvittää myös viljelijöiden välisen yhteistyön mahdollisuuksia. Uusia tuoteideoita ja yhteistyön malleja etsitään niin kotimaasta kuin ulkomailta. Esiselvityksen tulosten perusteella haetaan mahdollista jatkorahoitusta marja- ja erikoiskasvituotantoon liittyvään koulutushankkeeseen.

Hankkeen toimenpiteet toteutetaan koko Pohjois-Savon alueella, mutta marjantuotannon osalta pääpaino on etenkin Ylä-Savon alueella, jossa marjanviljely on toistaiseksi vähäistä. Hankkeen hallinnoijana toimii Savonia-ammattikorkeakoulu ja osatoteuttajana Savon koulutuskuntayhtymä.

2 HAKIJA

Savonia-ammattikorkeakoulu on yksi Suomen suurimmista ja monipuolisimmista ammattikorkeakouluista. Savonia kouluttaa tulevaisuuden osaajia kuudella eri koulutusallalla kolmella paikkakunnalla: Iisalmessa, Kuopiossa ja Varkaudessa. Savonia palvelee yli 6 600 opiskelijan lisäksi aktiivisesti ympäröivää elinkeinoelämää, joka mahdollistaa sekä opetuksen että oppimisen työelämäläheisyyden. Toiminnan keskeisiä menestystekijöitä ovat laaja-alainen yhteistyö, verkottuminen ja kansainvälisyys. Savoniolla on vahva osaaminen ruokatuotannosta pellolta pöytään. Savonia kouluttaa agrologeja Iisalmessa sekä monimuotototeutuksen kautta myös satelliiteissa Varkaudessa, Kiteellä ja Kymenlaaksossa. Savoniolla toimii noin 30 hengen luonnonvara-alan tiimi, joka vastaa agrologikoulutuksen järjestämisestä sekä erilaisten tutkimus- ja kehittämishankkeiden toteutuksesta. TKI-työssä tehdään monialaista yhteistyötä Ruokaliiketoiminnan vahvuusalalla, jossa työskentelee luonnonvara-alan, ravitsemis- ja ruokapalvelualan sekä ympäristötekniikan ammattilaisia. Savoniolla on käynnissä useita alueellisia, kansallisia ja kansainvälisiä hankkeita ruokaketjun kehittämiseksi.

Osatoteuttajana toimii Savon koulutuskuntayhtymä/Savon ammattiopisto. Savon ammattiopiston Toivalan yksikössä koulutetaan maatalous- ja puutarha-alan ammattilaisia ja yksikkö on ainoa puutarha-alan kouluttaja Pohjois-Savossa. Savon ammattiopisto on järjestänyt luonnonmukaisen tuotannon koulutuksia vuosittain ja luomuosaaminen yksikössä on vahva. Myös marjatilayrittäjäkoulutukset ovat kuuluneet ohjelmaan jo 90-luvulta saakka yhteistyössä Marjaosaamiskeskuksen kanssa. Tälläkin hetkellä koulutetaan puutarha-alan ammattitutkinnossa marja-alan ammattilaisia. Savon koulutuskuntayhtymässä on myös panostettu kestävän kehityksen mukaisiin toimintatapoihin alkutuotannon sekä ravitsemis- ja ruokapalvelualan koulutuksissa ja toiminnoissa.

3 HANKKEEN TARVE JA TAUSTA

Maatilojen rakennemuutos jatkuu edelleen voimakkaana ja varsinkin maitotilojen määrän väheneminen on ollut entistä suurempaa, niin Pohjois-Savossa, kuin koko maassa. Lähes 25 % Pohjois-Savon maa- ja puutarhatiloista on lopettanut viimeisen kymmenen vuoden aikana (v. 2010/4221 tilaa, v. 2020/3186 tilaa). Tuotannon (esim. maito ja liha) lopettaneet tai lopettamista harkitsevat maatilat etsivät kiihkeästi vaihtoehtoja, joko tuotannonsuunnan vaihdon kautta tai vuokraamalla pellot pois ja hakeutumalla tilan

25.11.2022

ulkopuolisiin töihin. Useat viljelijät asuvat kuitenkin varsin etäällä asutuskeskuksista, missä mahdollisesti töitä olisi tarjolla ja heiltä saattaa puuttua myös alan koulutus. Erityisesti pienille tiloille marjan- ja esimerkiksi valkosipulinviljely voisi sopia erinomaisesti ja lisäämällä viljelijöiden välistä yhteistyötä saataisiin tuotanto kannattamaan paremmin.

Pohjois-Savon harvoista luomuvihannestuottajista moni lopettaa tuotantoaan ikääntymisen johdosta eikä tiloilla välttämättä ole jatkajia. Tiloille olisi tarpeen saada jatkajia, sillä tuotannon aloittamiseen pääsisi välittömästi ja markkinat tuotteille olisi valmiina. Nykyinen viljelijä voisi toimia opastajana ja mentorina uudelle yrittäjälle. Uudet aloittavat yrittäjät tarvitsevat tukea verkostoitumiseen ja viljelyn monipuolistamiseen sopeutuakseen nykyiseen maatalousalan murrokseen.

Viimeisinä kuukausina olemme kokeneet, miten nopeasti maailma voi muuttua ja yleinen toimeentulon ja jopa elintarvikkeiden saannin epävarmuus muuttua todeksi. On erittäin huolestuttavaa, että omavaraisuusaste kotimaisten elintarvikkeiden saatavuudessa saattaa heiketä. Nyt viimeistään on kotimaisen alkutuotannon varmistaminen otettava todesta ja pyrittävä löytämään tuotantovaihtoehtoja maanviljelyn ammattitaidon omaaville viljelijöille. Alalle valmistuvilla nuorilla ei kaikilla välttämättä ole omaa hyvässä tuotannossa olevaa kotitilaa, jolle siirtyä jatkamaan ja siksi tarvitaan erilaisia vaihtoehtoja, jotta tila saadaan kannattavaksi. Tulisi olla myös keinoja, joilla luopujat ja uudet innokkaat yrittäjät saadaan kohtaamaan ja siten löytämään vaihtoehtoja tuotannon jatkamiselle.

Kumppanuusmaatalous voisi olla yksi vaihtoehto: "Kumppanuusmaatalous on ruoan tuottajan ja kuluttajan tai muiden kumppaneiden (esim. ravintola, päiväkotia, koulu) yhteistyötä. Kuluttaja sitoutuu satokaudeksi kerrallaan ostamaan tietyn osan kumppanuustilan sadosta tai muusta tuotannosta etukäteen. Näin hän rahoittaa tulevan kauden tuotantoa. Viljelijä puolestaan sitoutuu tuottamaan ruokaa sovitusti ja parhaan taitonsa mukaan. Kuluttajat voivat viljellä myös keskenään, ns. yhteisöviljelynä, jolloin kuluttaja itse on tuottaja."

Venäjän aiheuttama sota on mullistanut energian ja lannoitteiden saannin, ja sitä myötä viljelyn kustannukset ovat nousseet rajusti. EU:n tulevan uuden ohjelmakauden yhtenä tavoitteena on edelleen nostaa luomutuotannon ja ympäristön monimuotoisuuden osuutta maataloudessa. Suomessa on erittäin hyvät mahdollisuudet luomutuotannolle ja kannattavuuskirjanpito-tilojen tulosten perusteella luomutuotanto on ollut kilpailukykyinen viljelymenetelmä. Yhtenä vaihtoehtona on viljellä tilaa luomumenetelmillä kuulumatta luomuvalvontaan. Tämä ns. regeneratiivinen viljely on lisäämässä suosiotaan ja se soveltuu hyvin myös marja- ja erikoiskasveille. Viljelijöiden välille tarvitaan myös verkostoitumista, jolla pystytään lisäämään tuotannon kannattavuutta sekä löytämään synergiaetuja esimerkiksi hankintoihin ja logistiikkaan. Yhteistyötä tarvitaan myös tiedon ja taidon jakamiseen. Uusia tuoteideoita ja yhteistyön malleja tulisi etsiä myös ulkomailta.

4 HANKKEEN TAVOITTEET

Hankkeen tavoitteena on luoda uutta yritystoimintaa pohjoissavolaisille maataloille. Hankkeessa selvitetään viljelijöiden kiinnostusta ja mahdollisuuksia aloittaa marja- ja erikoiskasvien viljely tai kehittää olemassa olevaa tuotantoa. Hankkeessa kartoitetaan marja- ja erikoiskasvien markkinoita sekä markkinoilla olevia jalosteita. Kyselyn ja haastattelujen avulla selvitetään marja- ja erikoiskasvien tuotannon nykytilanne Pohjois-Savossa sekä kiinnostus tuotannon lisäämiseen. Hankkeessa selvitetään myös, mikä on tuotannosta luopuvien viljelijöiden tilanne, onko heillä jatkajaa tai olisiko kiinnostusta siirtää toiminta uudelle yrittäjälle. Lisäksi selvitetään, voidaanko toimiviin markkinointiketjuihin yhdistää lisää toimijoita ja voidaanko jo

25.11.2022

olemassa olevia tyhjiä tuotantorakennuksia hyödyntää erikoiskasvien tuotantoon (esim. vertikaaliviljely). Hankkeen tavoitteena on selvittää myös viljelijöiden välisen yhteistyön mahdollisuuksia.

Hankkeen toimenpiteet toteutetaan koko Pohjois-Savon alueella, mutta marjantuotannon osalta pääpaino on etenkin Ylä-Savon alueella, jossa marjanviljely on toistaiseksi vähäistä.

5 HANKKEEN TOIMENPITEET JA TOTEUTUSTAPA SEKÄ RISKIT TOTEUTUKSESSA

Hanke toteutetaan seuraavien työpakettien avulla:

TP1 Marja- ja erikoiskasvien kysyntä ja saatavuus

TP2 Marja- ja erikoiskasvien viljelyn lisääminen

TP3 Verkostoitumien ja yhteistyö

TP4 Hankkeen hallinnointi ja tiedottaminen

TP1 Marja- ja erikoiskasvien kysyntä ja saatavuus

Työpaketissa selvitetään marja –ja erikoiskasvien markkinatilannetta tekemällä kysely ostajien edustajille, kuten jatkojalostajille, kaupoille ja ammattikeittiöille.

Kyselyllä selvitetään seuraavia asioita:

- Mitä marjoja tai marjajalosteita ostetaan tällä hetkellä? Onko mukana kotimaisia tai paikallisia tuotteita?
- Mikä tekijät vaikuttavat kotimaisen ja paikallisen tuotteen ostamiseen?
- Onko halukkuutta lisätä paikallisen raaka-aineen osuutta?
- Missä muodossa marjatuotteet halutaan ostaa?
- Onko kysyntää luomutuotteille?
- Mitkä ovat toimituskanavat ammattikeittiöille?

Erikoiskasvien osalta kootaan tietoa markkinoilla olevista erikoiskasvituotteista:

- Mitä erikoiskasveja viljellään kaupallisesti? Millaiset tuotanto-olosuhteet niille tarvitaan?
- Mihin tuotanto markkinoidaan?
- Mihin muotoon jalostettu?
- Mitä käyttökohteita erikoiskasveilla on? (elintarvike, muu teollisuuden raaka-aine, polttoaine, kuivike tms.)

Lisäksi hanketoimijat tekevät opintomatkan ulkomaisille alan messuille, esim. Fruit Logistica Berliinissä.

Matkan tarkoitus on selvittää marja- ja erikoiskasvien markkinoita ja uusia jalostusmahdollisuuksia.

Matkalla tutustutaan myös saksalaisten päivittäistavarakauppojen tuotevalikoimaan.

TP2 Marja- ja erikoiskasvien viljelyn lisääminen

Työpaketissa selvitetään marja- ja erikoiskasvien viljelyn tilanne Pohjois-Savossa. Selvitys kohdistetaan sekä olemassa oleviin viljelijöihin että heihin, jotka voisivat olla kiinnostuneita uudesta tuotantomuodosta.

Selvitys toteutetaan lähettämällä kysely, jota täydennetään yrityskohtaisilla haastatteluilla. Kysely välitetään kohderyhmälle MTK:n, Marjanviljelijäyhdistyksen, maaseutupalvelujen sekä Savonian ja Sakkyn verkostojen kautta.

Kyselyn alustava sisältö:

- Tilan sijainti
- Luomu/tavanomainen tuotanto, kiinnostus luomuun

25.11.2022

- Tuotettavat kasvit ja tuotantomäärät/viljelyalat
- Kiinnostus uusiin kasveihin: Mitä haluaisi alkaa tuottamaan?
- Tuotantomenetelmät: Kasvihuoneet, tunnelikasvatus, avomaaviljely
- Mahdollisuus lisätä tuotantoa omana tuotantona
- Mahdollisuus lisätä markkinointivolyymia toisen viljelijän tuotteet yhdistämällä
- Prosessit, varastointi, markkinointiketju
- Tuotannon kannattavuus
- Onko jatkojalostusta tai kiinnostusta siihen?
- Kiinnostus yhteistyöhön tai mentorointiin
- Onko tilalla jatkajaa tai olisiko toiminta siirrettävissä uudelle yrittäjälle?
- Kiinnostus lähteä kehittämään tuotantoa (hankkeen haastattelu)

Haastattelu tehdään niille tiloille, jotka ovat kiinnostuneita uusien marja- tai erikoiskasvien viljelyn aloittamisesta tai nykyisen tuotannon laajentamisesta.

Haastattelussa läpi käytäviä asioita (alustava suunnitelma):

- Mitä kasveja halutaan lähteä kokeilemaan? Osaaminen, resurssit, peltolohkojen sopivuus
- Kalusto, varastointi, käytettävissä oleva työpanos, markkinointiketju
- Yhteistyömahdollisuudet muiden viljelijöiden kanssa
- Kiinnostus uusien teknologioiden ja menetelmien hyödyntämiseen
- Vanhojen tuotantorakennusten hyödyntäminen esim. vertikaaliviljelyyn
- Tilan peltojen sijainti suhteessa tilakeskukseen ja toisiinsa, onko kiinnostusta tai edellytyksiä ns. tilusvuorottelulle viljelykiertojen monipuolistamiseksi
- Kiinnostus ja osaaminen luomutuotantoon
- Kiinnostus ja osaaminen tuotteiden jatkojalostukseen
- Tunnistetaanko tarpeita osaamisen kehittämiseksi?

Haastatetuille tiloille tehdään tilakäynti, jossa tehdään peltokatselmus viljelyn soveltuvuuteen, pohditaan logistiikkamahdollisuuksia ja tarkastellaan tilan rakennuskannan mahdollisuudet uusiokäyttöön. Viljelystä kiinnostuneita tiloja ohjataan käyttämään Neuvo2020 mahdollisuutta uuden tuotantosuunnan kannattavuuden ja muiden tarvittavien laskelmien hyödyntämiseen.

TP3 Verkostoituminen ja yhteistyö

Työpaketissa selvitetään minkälaisia viljelijöiden yhteistyön tapoja ja verkostoja on Pohjois-Savossa sekä muualla Suomessa. Marja- ja erikoiskasvien viljelijöiden verkostoitumista kannustetaan hankkeessa esittelemällä erilaisia yhteistyön muotoja. Yhteistyön muodot voivat olla esimerkiksi seuraavanlaisia:

- Kumppanuusmaatalous
- Yhteistyö mehiläistarhaajien kanssa: pölytyspalvelu, jatkojalostus ja tuotteistaminen
- Mentorointi
- Yhteistyö työvoiman hankinnassa
- Yhteishankinnat ja –investoinnit
- Konevuokraus
- Tuottajaorganisaatiot ja markkinointiyhteistyö
- Yhteistyö karjatilojen kanssa esim. lannan käytössä

Verkostoitumisen mahdollisuuksia esitellään hankkeen järjestämissä tilaisuuksissa. Tilaisuuksia järjestetään Ylä-Savossa, Sisä-Savossa sekä Koillis-Savon alueella. Tilaisuuksin voi osallistua myös etäyhteydellä.

25.11.2022

TP4 Hankkeen hallinnointi ja tiedottaminen**Riskit hankkeen toteutuksessa**

Riskinä on, että hankkeen kysely ei tavoita riittävästi ihmisiä. Tämä riski pyritään hallitsemaan hyödyntämällä mahdollisimman monia yhteistyöverkostoja ja jakamalla kyselyn linkkiä myös sosiaalisen median kautta.

Riskinä nähdään myös maailman tilanteen vaikutus. Yrittäjät eivät ehkä halua lähteä investoimaan uuteen tuotantoon epävarmassa tilanteessa. Hankkeessa pyritään etsimään mahdollisimman kannattavia ja vähäriskisiä tuotantomuotoja. Lisäksi etsitään verkostoitumisen toimintamalleja, jotka pienentävät yksittäisen yrittäjän riskiä.

6 YHTEYS MANNER-SUOMEN MAASEUDUN KEHITTÄMISOHJELMAAN SEKÄ ALUEELLISEEN OHJELMAAN TAI PAIKALLISEEN STRATEGIAAN. MITEN AIEMMAT HANKKEET ON HUOMIOITU?

Hanke toteuttaa Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmaa tarjoen uusia liiketoiminnan mahdollisuuksia maaseudun yrityksille ja lisäten alueen elinvoimaa. Pohjois-Savossa elintarvikkeet ovat yksi maakunnan kehittämisen kärjistä. Hanke toteuttaa Ylä-Savon Veturin Täynnä mahdollisuuksia -strategiaa tukemalla maaseudun yrittäjyyttä ja uusien liiketoimintamahdollisuuksien syntymistä. Hankkeen suunnittelussa on huomioitu Verkostoitumalla marjasektori nousuun (VIN) -hankkeen tekemät toimenpiteet. VIN-hanketta toteuttavat Kehitysyhtiö Savo Grow Oy yhdessä Itä-Suomen yliopiston (Ympäristö- ja biotieteiden laitos) ja Luonnonvarakeskuksen kanssa. Savonialta ja Sakkyilta on edustaja VIN-hankkeen ydinryhmässä. Lisäksi hankkeessa on huomioitu Vihanneksia viljelyyn: Pohjois-Karjalan vihannestoimialan kehittämistarveanalyysi -raportti, jonka Luonnonvarakeskus julkaisi maaliskuussa 2022.

7 TOIMINTA-ALUE, KOHDERYHMÄ, HYÖDYNSAAJAT SEKÄ AIKATAULU

Hankkeen toiminta-alueena on koko Pohjois-Savo. Hanke keskittyy erityisesti alueille, joilla marjan- ja erikoiskasvienviljely on vähäistä, kuten esim. Ylä-Savo. Näillä alueilla hanke pyrkii aktivoimaan uutta tuotantosuuntaa hakevia viljelijöitä. Hanke hakee myös mahdollisuuksia uusien viljelijöiden liittymiseksi jo toiminnassa oleviin yhteistyö- ja toimintaketjuihin. Selvitetään kumppanusmaatalouden mahdollisuuksia tilojen ja kuluttajien välille.

Hankkeen kohderyhmänä ovat marjan- ja erikoiskasvien viljelyä suunnittelevat, tuotantoa laajentavat tai tuotantosuuntaa vaihtavat viljelijät. Kohderyhmää ovat myös karjasta luopuvat viljelijät, jotka etsivät uutta tuotantosuuntaa.

Hyödynsaajina ovat alueen viljelijät, jotka saavat hankkeen kautta tietoa uusista viljelykasveista ja niiden markkinoista sekä yhteistyöverkostoista. Välillisinä hyödynsaajina ovat myös alueen jatkojalostajat ja kuluttajat, joille hanke tuottaa pitkällä aikavälillä uutta raaka-ainetta jalostettavaksi ja kulutukseen.

Hankkeen toteutusaika on 1.1.2023 - 31.10.2023

Hankkeen alustava toteutusaikataulu:

Tammi-maaliskuu 2023:

- Kyselyn laatiminen ja toteutus

25.11.2022

- Vierailu Fruit Logistica tai muilla alan messuilla
- Kyselytulosten yhteenveto ja haastattelujen suunnittelu
- Ensimmäisten verkostoitumistilaisuuksien järjestäminen

Huhti-toukokuu

- Haastattelujen toteutus
- Verkostoitumistilaisuuksien järjestäminen

Kesä-elokuu

- Tilakäyntien toteuttaminen
- Haastattelujen ja tilakäyntien tulosten yhteenveto

Syys-lokakuu

- Tulosjulkaisun työstäminen
- Jatkotoimenpiteiden suunnittelu
- Hankkeen raportointi

8 MITEN HANKKEEN TOTEUTUMISTA ARVIOIDAAN? MITEN HANKKEESSA SYNTYVÄÄ TOIMINTAA JATKETAAN HANKKEEN PÄÄTTYMISEN JÄLKEEN?

Hankkeen toteutumista arvioidaan kyselyyn vastanneiden sekä haastatteluihin ja verkostoitumistilaisuuksiin osallistuneiden määriä seuraamalla. Toteutumista kuvaavat myös hankkeen aikana koottavat julkaisut, sillä kyselyistä ja haastatteluista laaditaan julkiset koosteet.

Jos hankkeen kautta saadaan koottua riittävästi kiinnostuneita viljelijöitä marja- ja erikoiskasvien tuotantoon ja sen laajentamiseen, on toimintaa tarkoitus jatkaa uuden hankkeen avulla. Mikäli kohderyhmällä on selkeitä osaamisen puutteita, voidaan jatkorahoitusta hakea esimerkiksi koulutukseen. Viljelijöitä aktivoidaan myös mukaan alueen lähiruokahankkeisiin, joissa on mahdollisuus kehittää omaa tuotantoa ostajien (kuluttajat, ammattikeittiöt) toiveiden mukaisesti.

9 TIEDOTTAMINEN

Hankkeen toiminnasta tiedotetaan koko hankkeen ajan Savonian ja Sakkyn verkostojen kautta. Tiedottamisessa hyödynnetään Maatila 2030 -hankkeessa toteutettua Laari-portaalia sekä sosiaalista mediaa. Tiedotusyhteistyötä tehdään MTK:n, Marjanviljelijäyhdistyksen ja maaseutupalvelujen kanssa. Hankkeessa toteutettavan kyselyn ja haastattelujen tuloksista tiedotetaan hankkeen tulosjulkaisun avulla.

25.11.2022

10 HANKKEEN KUSTANNUSARVIO JA RAHOITUS

Kaikkien kustannukset yhteensä		
	2023	yht.
Palkkakustannukset	53467	53467,00
Flat rate	12832	12832,08
Ostopalvelut	6000	6000,00
Muut kulut	500	500,00
Yhteensä	72799	72799,08

Hankkeen rahoitus	2023	yht.
Rahoittajan tuki	65519	65519,17
Omarahoitus	7280	7279,91
Yhteensä	72799	72799,08